

Motion till riksdagen 2011/12: MJ218

av **Jan Lindholm (MP)**

Pantsystem som ett verktyg i miljö- och klimatarbetet

Förslag till riksdagsbeslut

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om behovet av att utveckla pantsystem som ett mer kraftfullt verktyg för medborgarna i det hållbara samhället.

Bakgrund

Min motion i detta ämne har avslagits av riksdagen ett flertal gånger. Det gör dock inte frågan mindre angelägen. Nu senast i 2010/11: MJU17 motiveras avslaget av att initiativ förväntas från EU där ett arbete kring pantsystem pågår. Även den samnordiska utredningen om ett nordiskt pantsystem använder majoriteten som ett argument för att inte göra något i frågan.

Jag hävdar dock att det brådskar. Vi ser med all önskvärd tydlighet hur materialknapphet och resursbrist tilltar på en global arena trots lågkonjunktur i stora delar av världen. Inte minst de stigande priserna på ändliga råvaror signalerar annalkande problem.

Det finns så långt jag kan se inte några sakliga motiv som skulle göra motionen mindre angelägen detta år än tidigare. Kraven på energieffektivisering gör även det att det blir allt orimligare att bygga vår fortsatta välfärd på alltmer svårtillgängliga resurser som ständigt kräver större energiinsatser för att bärgas från planetens inre. Att utveckla och utvidga pantsystem som en metod att öka återbruk, återanvändning och återvinning måste därför ha en hög prioritet i regeringens arbete.

Fel! Okänt namn på

Villkor för välfärdssamhället

Vi har under detta år, 2011, passerat gränsen sju miljarder människor på jorden och vi blir ständigt fler. I debatten kan man fånga upp många olika prognoser för framtiden och en är att antalet människor på jorden troligen ska plana ut på 9 miljarder, fler ska vi inte bli. Samtidigt finns det kalkyler på hur många människor jorden långsiktigt kan försörja med den levnadsstandard och konsumtion som vi har inom EU, och då hamnar man på intervallet 0,8–1,5 miljarder människor. Den typen av prognoser kan självklart alltid ifrågasättas, men säger ändå en del om villkoren för människan och vår livsstil här på jorden.

Priset på många metaller har varit stigande under många år och tidvis under de senaste 10 åren har priserna rusat snabbt uppåt. Ekonomiska kriser och lågkonjunkturer har under kortare perioder bromsat upp prisstegringarna, men sett i ett längre perspektiv är priset en bra indikator på en växande resursbrist.

Allt fattigare fyndigheter tas i drift i takt med att de mest lättåtkomliga fyndigheterna sinar. Detta gäller inte bara olja utan många råvaror. Även om 2009 har varit ett år med låg efterfrågan har efterfrågan på skrot legat högt och stölder av metaller fortsätter i oförminskad omfattning. Under 2010 har situationen eskalerat trots att vi fortfarande inte kan tala om att konjunkturen stabiliserat sig. Oron är stor på många marknader och arbetslösheten fortsatt hög i de flesta länder. Trots nya krissignaler i den globala ekonomin under våren 2011 har trycket på ändliga råvaror legat högt.

Även livsmedelsförsörjningen är ansträngd. Haven är i stort sett utfiskade och 80 % av alla bestånd anses hotade. Torsken som var billig mat på 1960-talet är i dag en exklusiv fisk för dem med god köpkraft. Så här kan man naturligtvis fortsätta att med fler exempel beskriva resursknapphet om man vill. Det skulle dock även kunna beskrivas som överuttag eller som överbefolkning.

De omfattande bränderna i våra östliga grannländer och det produktionsbortfall av livsmedel som detta inneburit har tvingat ut dessa på världsmarknaden som konsumenter i stället för som de leverantörer de normalt är. Några utvecklingsländer har varit framgångsrika och under flera år lyckats ha en snabbt växande ekonomi med en växande medelklass som resultat. Dessa grupper har nu även börjat fungera som livsmedelskonsumenter på en global marknad och bidrar på så vis till ökade priser.

Att försörja ett ständigt växande antal människor på en begränsad planet där individerna hela tiden dessutom förväntar sig ökad konsumtionskraft per capita är en svår, för att inte säga omöjlig, uppgift. I väntan på att mänskligheten och kanske i första hand dess ledare ska förstå detta gäller det att vi hela tiden finner smarta och resurssnåla lösningar.

Vad handlar motionen om?

Pant känner vi alla till som ett system för öl- och läskburkar samt för några andra dryckesförpackningar. Vi som är äldre kommer kanske ihåg Systembolagets pantsystem för sina förpackningar. Någon kanske tänker på pantbanken eller på pantsättning av fastigheter vid huslån.

Pantsystem för att minska råvarubehovet, materialsvinnet, nedskräpningen, miljöförstörelsen, energiförbrukningen, belastningen på ekosystemen och i slutändan kostnaden för konsumenten är det som denna motion handlar om. Panten utgör ju ingen kostnad för konsumenten om hon eller han inte är tvungen att låna till panten, då blir ju räntan en kostnad. Genom pantsystem skapas en morot till förvaltning av material till att så långt möjligt sluta kretslopp.

Några exempel på tänkbara områden för nya pantsystem

Jag hänvisar här huvudsakligen till motsvarande motion i samma ämne från 2008 där jag som exempel på möjliga nya användningsområden för panter nämnde läkemedel. Jag upprepar inte argumentationen, men vill tillägga att den privatisering av apoteken som regeringen nu har genomfört inte ska ses som ett hinder för mitt förslag.

I 2008 års motion nämnde jag även inbyggda batterier i presentartiklar, som tyvärr ofta hamnar i fel avfallsfraktion, liksom hushållselektronik, som har blivit en snabbt växande del av våra sopor och som lätt blir felhanterade. Många av de problem som en felaktig hantering av dessa produkter leder till kan undvikas med ett bra och tydligt pantsystem.

Framväxten av bilpooler är ett exempel på att allt fler inser att sällanbruksprodukter inte måste vara privatägda. Här pekar jag i 2008 års motion ut exempel där en pant kan minska svinnet och sluta kretsloppet för många produkter i detta segment. Ytterligare exempel i den motionen var konsumentförpackningar där panter förekommer i vissa delar men uppenbarligen många gånger med för låga belopp. Att en utveckling av pantsystem även skulle kunna minska kommunernas kostnader för städning av allmänna ytor nämndes även i motionen.

Trots lågkonjunkturen skräpas det ned även med produkter som har pantvärde. Det är en tydlig signal att pantbeloppen där de förekommer är för lågt satta. Samma problem gäller skrotningspremier för gamla bilar. Alltför många bilar förorenar vår natur, ibland som utbrända vrak som svårigen kan identifieras. Det är uppenbart att det krävs betydande motivation för att människor ska upphöra med att sprida sopor i vår miljö.

En annan kunskap som tillkommit de senaste åren är den nya informationen om nedskräpningen av haven. Jag syftar då både på de mikroskopiska plastfibrer som filtrerats fram i våra egna vatten och de tusentals kvadratmil

Fel! Okänt namn på

stora sammanhängande avfallsöar som lokaliserats i världshaven. En lösning på att toalettavfall i fritidsbåtar töms i våra hav skulle kanske vara att införa kärl med pant som en obligatorisk komponent i båtar med toalett. Förslaget är ogenomtänkt men jag vill väcka till nytänkande för att få heltäckande fungerande lösningar. Panter kan finnas i många skepnader.

Att produkter i allt högre grad färdas över landgränser efter det att konsumenten har gjort sitt inköp – jag tänker främst på den omfattande införseln av obeskattad alkohol och gör pantsystemen sårbara – är ett av många problem som den alltmer globaliserade medborgaren orsakar. Med moderna informationssystem och datoriserade betalsystem kan förmodligen det mesta lösas på smarta och billiga sätt. En utredning inom ramen för Nordiska rådets arbete visar på lösningar för sådana problem.

Ska vi klara miljö- och klimatutmaningarna är det nämligen viktigt att vi slutar skapa oss en mängd onödigt arbete. Det är dumt att tillverka fler mediciner än nödvändigt och spola ned hälften i avloppen om de i verkligheten många gånger är användbara i kanske mer än tio år.

Det är dumt att tvingas rena vatten som inte skulle behöva förorenas från början. Det är dumt att ha en bil som för det mesta står och rostar om man i stället kan dela den med andra. Det är dumt att inte återvinna allt papper och därmed minska belastningen på skogen, och visst förmultnar hamburgerresterna i skogen men de kan i stället bli biogas till våra bilar om vi hanterar avfallet på ett smartare sätt.

Allt kan naturligtvis inte kopplas till pantsystem, men väl utvecklade sådana kan förhoppningsvis påverka en livsstil som tyvärr verkar bli alltmer av ”släng”-karaktär. (Observera att jag inte skriver ”slit och släng” eftersom det första steget inte är relevant längre när en del produkter ska vara färdigslitna redan vid köptillfället och andra produkter köps enbart för att ägas och inte för att brukas.)

Jag kan inte låta bli att ta upp den fråga som min riksdagskollega Mats Pertoft väckt, nämligen pant på cigarettfimpar. När man vet att en cigarettfimp innehåller mer än hundra riktigt farliga kemikalier och ser dem fylla ut det mesta av utrymmet mellan gatstenarna på långa sträckor trots att städpersonal gör sitt yttersta för att få bort dem kan man inte låta bli att fundera över hur mycket av dessa kemikalier som lakas ut i vattendragen. En pant på fimpar och snuspaket skulle spara in mycket arbete och minska på miljöbelastningen. Hur mycket dessa produkter förgiftar våra vattendrag är något vi borde skaffa oss kunskap om.

Om varje individ tänkte ”samhällsnytta och effektivitet” skulle allt brännbart skräp hamna i därför avsedd papperskorg och det komposterbara i sin fraktion liksom metaller m.m. För den individ som är mottaglig för ekonomiska motiv skulle självklart en finare sortering i form av pantdriven återvinning vara förstahandsalternativet. Förmodligen finns det individer för vilka inget ekonomiskt motiv är tillräckligt så visst krävs även moraliska och ansvarsgrundade motiv om man ska nå hundra procent.

Förslag

Vi vet alla att vi har ont om tid och att utmaningarna är stora. Tekniska lösningar uppfattas som bekväma och man förlitar sig gärna till sådana. Det är emellertid uppenbart att beteendeförändringar också är nödvändiga om ett mindre miljö- och klimatbelastande samhälle ska kunna växa fram ur den kris vi befinner oss i. Mot bakgrund av detta är det av stor betydelse om regeringen kunde lägga kraft på att utveckla pantsystem som ett mer omfattande verktyg för oss alla att som konsument agera mer i linje med den kunskap vi numera har skaffat oss men som är så svår att tillämpa. Detta bör ges regeringen till känna.

Stockholm den 28 september 2011

Jan Lindholm (MP)